

חברה לילדים בחינוך ביתי אבישג אדרי¹ והנרייט דהאן קלב²

תקציר

אחת ההשגות הנפוצות על חינוך ביתי היא בתחום הסוציאליזציה. מחקרים שנעשו בארץ ובעולם הצביעו על כך שילדי החינוך הביתי הם בעלי כישורים חברתיים טובים. במחקר זה נבחן את היחס לחברתיות של הילדים מתוך נקודת המבט של אימותיהם ואת השקעתן לשם כך. מממצאי המחקר עולה כי משפחות בחינוך ביתי משקיעות מאמצים רבים במציאת חברה לילדיהן, לעיתים עד כדי מעבר דירה. עם זאת, בתפיסתן של האימהות הגדרת החברתיות שונה מהמקובל, וכוללת בתוכה גם שהייה בחברת ילדים שאינם מקבוצת השווים.

רקע תיאורטי

חינוך ביתי אינו תופעה חדשה בארץ ובעולם. בשנים האחרונות יותר ויותר אנשים מחנכים את ילדיהם בבית מתוך מודעות עצמית וכמחאה נגד הזרם המרכזי (Gaither, 2008). תנועת החינוך הביתי, שבעבר הייתה קבוצה שולית ומבודדת בחברה, הולכת וגדלה מבחינה מספרית ומתרחבת למגזרים שונים (אדרי, 2016; Gaither, 2008; Apple, 2011). בסוף המאה ה-20 מספר הילדים בישראל שהתחנכו בבית היה נמוך, ומנה כמה עשרות בודדות (דגני הור, 2007). בשנים האחרונות התופעה מתרחבת, וניכרת עלייה ברורה במספר הילדים המתחנכים בבית. בשנת 2005 אישר משרד החינוך כ-70 בקשות לחינוך ביתי, ובשנת 2007 המספר עלה ל-168 בקשות (הכנסת, 2007). בשנת 2014 אושרו 448 בקשות לחינוך ביתי (הכנסת, 2014), ואילו בשנת 2018 מספר הילדים הלומדים בבית הוערך בכ-1,150 (דטל, 2018). מכיוון שמשפחות רבות מחנכות את ילדיהן בבית ללא אישור, ההערכה היא שהמספרים גבוהים אף יותר.

משפחות החינוך הביתי בישראל פזורות בכל רחבי הארץ, מראש פינה וצפת בצפון ועד באר שבע ואילת בדרום, חלקן בערים ורובן ביישובים. במשפחות אלו אחד מבני הזוג (לרוב האם) אינו עובד או עובד באופן שמאפשר שהייה מרובה עם הילדים. במקרים רבים החינוך הביתי הוא חלק מאורח חיים טבעי, הכולל לידה בבית, הנקה, גידול ילדים ללא חיתולים, נשיאת הילד במנשא, אוכל אורגני, הימנעות מחיסונים וכדומה (אדרי, 2017; דגני הור, 2007; Bobel 2004).

¹ מכללת חמדת הדרום ומכללת לוינסקי.

² אוניברסיטת בן גוריון.

ואמונות. עם השנים הוא קצב גדילתו, וכיום הוא רווח בקרב שכבות רחבות בארץ ובעולם (אדרי, 2016; Lois, 2017; Apple, 2011).

קיימות שתי גישות עיקריות להוראה בחינוך הביתי. הגישה הראשונה מכונה "הומסקולנינג" (homeschooling), ובעברית: "חינוך מובנה", ולפיה ההורים מלמדים את ילדיהם בבית באותו אופן שבו מלמדים בבית הספר. הגישה השנייה מכונה "אנסקולנינג" (unschooling), ובעברית: "חינוך חופשי", ובה הילד הוא זה שמחליט מה ללמוד, מתי ואיך, ואילו ההורה צריך לספק לו את הכלים ללמידה אבל לא להחליט עבורו כיצד ללמוד ומתי. גישות אלו נחשבות קיצוניות, ובפועל הורים רבים בוחרים לשלב בין הגישות (אדרי, 2016; Finch, 2012).

אחת ההשגות הנפוצות כלפי החינוך הביתי היא בתחום הסוציאלי. הורים בחינוך ביתי נשאלים לעיתים כיצד ירכשו הילדים חברים אם הם אינם מצויים במסגרת חברתית? במאמר סקירה של מחקרים בנושא "חברתיות" שכתבה מדלין (Medlin, 2000), היא העלתה את הביקורת על החינוך הביתי ואת התגובות לביקורות אלה. מתנגדי החינוך הביתי טוענים שבית הספר מציע לילד התנסויות חברתיות שאינן קיימות בבית. ילדי החינוך הביתי שומעים רק את הוריהם, ואין להם כמעט אפשרות לגבש לעצמם דעה משלהם. הביקורת הקשה ביותר על החינוך הביתי היא הטענה כי המניע העיקרי של ההורים הוא רצונם לבודד את ילדיהם, הואיל והם אינם מעוניינים בחשיפתם להשפעה חיצונית של איש מלבדם. באופן לא מפתיע, הורים בחינוך הביתי דוחים טענות אלה ומתארים את בית הספר כמקום נוקשה המכוון את הילדים להתנהגות קונפורמית, והם מאמינים שהוא יפגע במאמצייהם להנחיל לילדיהם ערכים חיוביים והתנהגות ראויה. לדעתם, יחסי חברות בקבוצת השווים בבית הספר הם לעיתים קרובות מדי עוינים או מניפולטיביים, ולכן דווקא הם עלולים להפוך את ילדיהם לתלותיים, לחסרי ביטחון ואפילו לאנטי-חברתיים.

במאמר סקירה אחר תיארו קונזמן וגייטר (Kunzman & gaither, 2013) את הדעות הרווחות בציבור בעד ונגד החינוך הביתי. הם מזכירים את הטענה כי החינוך הביתי מונע התפתחות חברתית, אך מביאים כנגדה את טענת ההורים בחינוך הביתי, כי מפגשי החינוך הביתי מציעים לילדיהם אפשרות לאינטראקציה חברתית עם השפעה חברתית שלילית במידה נמוכה מזו הקיימת במערכת החינוך המסורתית. בשל התפיסות המנוגדות בנושא זה שאינן נתמכות דיין במחקרי שדה, יש חשיבות רבה למחקרים על החברתיות של ילדי החינוך הביתי.

בסקירתה של מדלין (Medlin, 2000) על מחקרים שנערכו בנושא, היא הגיעה למסקנה כי ילדי חינוך ביתי אינם מבודדים, אלא נוטלים חלק בפעילויות של קהילתם

ומתקשרים עם כל סוגי האנשים בלא הבדל גיל. הם מפנימים את חוקי ההתנהגות של קהילתם, יש להם הערכה עצמית טובה והם נוטים לגלות פחות בעיות התנהגות מילדים אחרים. בנוסף, לילדי החינוך הביתי יש בגרות חברתית וכישורי מנהיגות טובים מאלה של ילדים אחרים, והם משתלבים היטב בקהילת המבוגרים. עם זאת, היא התייחסה לרמת המחקרים בנושא, וטענה שהם אינם ברמת אמינות גבוהה. רבים מהם מבוססים רק על דיווחי ההורים ואין אפשרות להוכיח את אמינותם, ורבים אחרים מבוססים רק על ילדי חינוך ביתי ללא קבוצת ביקורת. בחלק מן המחקרים יש מספר מועט מאוד של נבדקים, ולכן קשה להחיל את מסקנותיהם על הכלל. נוסף על כך, מסקנות המחקרים מבוססות על שיפוט סובייקטיבי, ואין בהם שימוש בכלי מחקר תקפים ומהימנים דיים.

במאמרם של קוזמן וגייטר (Kunzman & Gaither, 2013) נסקרו 72 מחקרים שעסקו בחברתיות בחינוך ביתי. המסקנה העולה מהם היא שילדי החינוך הביתי עולים על ילדי בית הספר במגוון רחב של כישורים חברתיים, וכי הם עוסקים מחוץ לבית בפעילויות המספקות הזדמנויות לאינטראקציה קבוצתית. יחד עם זאת, הם ציינו שמחקרים אלו הסתמכו כמעט לחלוטין על דיווח עצמי של התלמידים או של הוריהם (Kunzman & Gaither, 2013). גם במאמר סקירה על חינוך ביתי שכתב מורפי (Murphy, 2014) נטען שכמעט בכל מחקר שנערך עד כה נמצא כי ילדי החינוך הביתי אינם מבודדים מבחינה חברתית.

בישראל לא נערכו כמעט מחקרים בנושא. מחקר שערכתי בנושא כישורים חברתיים (אדרי, 2010) הוא הראשון בישראל שנעשה בנושא זה. במחקר זה השוויתי כישורים חברתיים של ילדי חינוך ביתי לעומת ילדי בית ספר. הממצאים היו מורכבים יותר מן המתואר בסקירה שקדמה למחקר (שממצאיה תוארו לעיל), אך עדיין הצביעו על מגמה חיובית בקרב ילדי החינוך הביתי. מן ההשוואה בין קבוצות המחקר עלה כי אין הבדל מובהק ברמת הכישורים החברתיים של ילדי החינוך הביתי בהשוואה לילדי החינוך הבית ספרי, וזאת למרות שילדי בית הספר זוכים להתנסויות חברתיות רבות יותר במסגרת לימודיהם בחברת ילדים אחרים. העובדה כי ילדי החינוך הביתי הפגינו כישורים דומים לילדי בית הספר, מצביעה על סביבת התפתחות טובה של ילדי החינוך הביתי. כמו כן, מן הראיונות עם האימהות עלה כי כל המשפחות קיימו אינטראקציות חברתיות בתדירות גבוהה עם משפחות דומות להן, והשתדלו לשלב את ילדיהם בחוגים ובמגוון פעילויות מתוך מודעות לצורך שלהם בחברת ילדים אחרים (אדרי, 2010).

עוז גוטרמן וארי נוימן (Guterman & Nueman, 2016a, 2016b) פרסמו לאחרונה שני מאמרים בנושא. במאמר הראשון הם בחנו את הכמות ואת האופי של האינטראקציות החברתיות של ילדי החינוך הביתי ואת השפעתם על הבעיות ההתנהגותיות והנפשיות של

הילדים. הממצאים הצביעו על מתאם שלילי בין מפגשים עם ילדי חינוך ביתי אחרים ובעיות התנהגותיות ורגשיות, ועל מתאם שלילי בין מספר האחים של הילד ובעיות התנהגותיות ורגשיות. במאמר השני הם בחנו שלושה היבטים בעולמם הרגשי של ילדים - בעיות התנהגותיות ורגשיות, דיכאון והתקשרות בטוחה – בשתי קבוצות: קבוצה של ילדי בית ספר וקבוצה של ילדי חינוך ביתי. באשר לבעיות רגשיות והתנהגותיות לא נמצאו הבדלים בבעיות מופנמות, לעומת זאת נמצאו יותר בעיות מוחצנות בקרב ילדי בית ספר בגיל 9-12 אבל לא בגיל 6-8. כמו כן הצביעו הממצאים על רמה נמוכה יותר של דיכאון בקרב ילדי החינוך הביתי, ולא נמצאו הבדלים בין הקבוצות בהתקשרות בטוחה. למרות שנושא חברתיות של ילדי חינוך ביתי נחקר רבות בעולם, בישראל הוא לא נחקר דיו, ומכאן חשיבות המחקר. מטרת המחקר היא לבחון את יחסם של אימהות לילדים בחינוך הביתי לנושא חברתיות: כיצד הן מגדירות את מושג החברתיות ואילו מאמצים הן השקיעו בניסיון ליצור חברה לילדיהן.

מתודולוגיה

מחקר זה הוא מחקר איכותני המבוסס על המסורת המחקרית הפנומנולוגית-הרמנויטית. תפישת העולם הפנומנולוגית רואה את המציאות באופן מורכב הכולל כמה רבדים של משמעות, ולכן המציאות תלויה במידה רבה בנקודת המבט של המתבונן (אבוהב ומלצר-גבע, 2013). פנומנולוגיה היא חקר המשמעות של תופעות בעולם החברתי מתוך תפיסת עולמם של אלו החווים אותה. הפנומנולוגיה מתבססת על ההנחה כי חוויות החיים של האדם הן מקור מרכזי לידע וליצירת המציאות, ומתוך כך המחקר הפנומנולוגי מתחקה אחר משמעות הדברים עבור האדם (Polkinghorn, 2005). לעומת זאת ההרמנויטיקה, שמשמעה פרשנות, מדגישה את מרכיב ההבנה ומתן המשמעות לתופעות ולטקסטים, שהוא סובייקטיבי ביסודו (דרגיש וצבר בן-יהושע, 2016). במחקר זה תוצג סוגיית החברה לילדים מנקודת מבטן של אימהות בחינוך ביתי, ותוצע פרשנות לדבריהן.

איסוף הנתונים נעשה באמצעות ראיונות עומק חצי מובנים. במחקר השתתפו 27 אימהות יהודיות-ישראליות לילדים בגיל בית ספר, שילדיהן היו בחינוך ביתי לפחות שנה לפני הריאיון. הגעתי אל המרואיינות דרך היכרות אישית, באמצעות פרסום הודעות בקבוצות חינוך ביתי בפייסבוק ובאתר "באופן טבעי" (<http://www.beofen-tv.co.il/cgi-bin/chiq.pl>), ובעיקר דרך מרואיינות וחברות שהפנו אותי לאימהות שהסכימו להתראיין, שיטה המכונה "מדגם כדור שלג". בנוסף על הראיונות ניתחתי פרומים מתוך האתר "באופן טבעי" באמצעות ניתוח תוכן תמטי, ובו פירקתי את הטקסט השלם לקטעים על פי קטגוריות, ויצרתי תיאור ממוקד.

חברה לילדים

מציאת חברה מתאימה לילדים בחינוך הביתי דורשת מאמץ גדול יותר מאשר לילדים במסגרת בית הספר, שמספק לא רק השכלה, אלא גם חברה לילדים. ילדים שהולכים לבית הספר נפגשים על בסיס יומיומי עם ילדים בני גילם, ולעיתים קרובות הקשרים הנוצרים במערכת החינוך נמשכים גם מחוץ לגבולותיה. בחברה שבה כמעט כולם הולכים לבית הספר, ילדים השוהים בחינוך ביתי עשויים למצוא את עצמם מרבית שעות היום ללא חברת ילדים בני גילם. גם לאחר שעות הלימודים המפגשים עם ילדים אחרים אינם טבעיים ויש צורך ליזום אותם, וזאת בשל היעדרה של היכרות מוקדמת במסגרת החינוכית.

בחלק זה אתייחס לתפישה של הנושא החברתי בעיני אימהות בחינוך הביתי ולמאמציהן ליצור חברה לילדיהן. חלק מהמרואיינות תיארו חיי חברה שוקקים, חלק תיארו את הקושי במציאת חברה מתאימה לילדים, וחלק לא ראו חשיבות רבה בשהייה של הילדים עם ילדים אחרים מקבוצת השווים. עם זאת, קיומם של מפגשי חינוך ביתי רבים בכל רחבי הארץ מעידים על צורך חברתי שקשה למלא כשהמשפחה חיה מחוץ למסגרות המקובלות ועל הצורך הקיים בקרב משפחות רבות בקהילה ובחברה להן ולילדיהן שמקבלים חינוך ביתי.

מי הם החברים

ההתייחסות בראיונות למושג ה"חברה" הייתה מגוונת, וכללה אחים, חברים מהחינוך הביתי, חברים לשעבר מבית הספר, חברים מהחוגים, חברים מהיישוב או הקיבוץ, וחברים מבוגרים כגון דודים או שכנים.

חברים מהחינוך הביתי מול חברים מקומיים - מתיאורי המרואיינות נראה כי בחלק מהמשפחות היו לילדים רק חברים מקומיים או רק חברים מהחינוך הביתי, ובחלקן היה שילוב בין השניים. תכלת (שם בדוי) הסבירה את העובדה שלילדיה יחסי חברות רק עם ילדי חינוך ביתי, וסיפרה על ההבדלים הקיימים לדעתה בין ילדי חינוך ביתי לילדי בית ספר:

אני : הילדים, איך את מרגישה לגביהם, שיש להם מספיק חברים?

תכלת : כן

אני : יש תקופות שהיה יותר ריק ?

תכלת : כן, הם היו יותר צעירים זה היה פחות מורגש, תקופות שהיה להם יותר קל עם ילדים מהמושב, ילדים צעירים יותר לא כל-כך אכפת להם, משחקי דמיון כאלה של פליימוביל ולגו, זה לא כל-כך משנה עולם התוכן, ככל שהם גדלים יש יותר משמעות

לעולם התוכן ואז יש יותר משמעות לילדים בחינוך ביתי שלא נמצאים במקום הזה של ילדי בית ספר של עיסוק בנראות ובזמר כזה או אחר, איזה אייפון יש לי.

אני :אה, את מרגישה שהשיח של החינוך הביתי שונה?

תכלת : כן משמעותית.

אני : באמת ?

תכלת : גם הילדים אומרים. חברים שיש להם כאן מגילאים מאוד צעירים, הקשרים הולכים ומתנתקים. בזה הם מסבירים את זה, אין לנו מה לדבר איתם.

אני : באמת ? איזה קטע, למה ?

תכלת : כי הם די מנותקים מההוויה מתחומי העניין.

אני : אז על מה מדברים ילדי החינוך הביתי?

תכלת : על המון דברים אני מניחה, אבל לא על מי הזמר ההוא ומי...

אני : למה ? זה לא קיים ?

תכלת : כמעט ולא, כמעט ולא. (תכלת, ריאיון).

רחבת מושג החברות אל מעבר לקבוצת השווים - פתרון אחד לצורך החברתי היה יצירת מפגשי חינוך ביתי ואף מגורים בסמיכות למשפחות המחנכות מן הבית. פתרון אחר שעלה היה הרחבת מושג החברות: חלק מהמרוויחות התייחסו באופן רחב מהמקובל לשאלה החברתית, ותיארו קשרים חברתיים של ילדיהם לא רק עם קבוצת השווים אלא גם עם אחיהם ואף עם אנשים מבוגרים מהם בשנים רבות. הן טענו שחברה - אין משמעותה דווקא חברת השווים, ושיש יתרון לחברה הטרוגנית מבחינת הגיל, שבה מבוגרים חברים של ילדים וילדים חברים של פעוטות.

משפחה גדולה זו חברה בפני עצמה - עד כה לא נמצאו נתונים סטטיסטיים על גודל משפחות המחנכות מן הבית בישראל. ואולם מן המחקר הנוכחי נראה שמספר הילדים בקרב משפחות המחנכות מן הבית הוא גבוה מן הממוצע בישראל. ניתן לשער שהבחירה במשפחה גדולה כרוכה באידיאולוגיה ששמה את המשפחה במרכז, אבל גם ייתכן שזהו ביטוי לרצון של ההורים לדאוג לחברה לילדיהם, כפי שאמרה אחת המרוויחות: "ארבעה ילדים הם חברה בפני עצמה".

מאמצים ליצירת אינטראקציות חברתיות- ההשקעה ביצירת אינטראקציות חברתיות שונה ממשפחה למשפחה. בקצה האחד נמצאות משפחות שלא מתאמצות כלל להפגיש את ילדיהם עם ילדים אחרים. כך, למשל, באחד המקומות שבו ראיינתי משפחות בחינוך ביתי, אחד מתנאי הקבלה למקום היה חינוך ביתי. באותו מקום התגוררו משפחות עם ילדים בני אותו גיל, אך למרות זאת הילדים לא נפגשו בשל תכנון לוח הזמנים השונה של

המשפחות. בקצה השני נמצאות משפחות שמוכנות להשקיע מאמצים, כסף ונסיעות ארוכות למפגשי חינוך ביתי על מנת לספק חברה לילדיהם. לעיתים משפחות עברו דירה לאזורים שבהם יש משפחות בחינוך ביתי כדי לספק חברה זמינה לילדיהם. נעמי (שם בדוי) תיארה את המעבר לעמק יזרעאל מתוך דאגה לחברה זמינה לילדים :

בעצם ההחלטה הראשונה של אולי לשלוח הייתה עכשיו לפני חצי שנה, זה לא היה במקום של שלוח, אלא אם אנחנו לא מצליחים לייצר מסביבנו קבוצה, אז אנחנו צריכים כנראה לחשוב על פתרון חינוכי, כי אני לא יכולה להגיד טוב לנו בחינוך ביתי, הילדים פורחים לנו טוב אבל בסופו של יום אני צריכה להילחם עבור חברה בשבילם, וכשאנחנו הגענו למצב הזה נעמדנו עם מפה, פתחנו מפה, שמנו מחוגה של עד שלושים קילומטר שלושים וחמש קילומטר שזה מה שהוא יכול לעשות בבוקר, הוא צריך להיות בחמש בעבודה... אז הוא סימן רדיוס ועשינו עיגול ובדקנו מה האופציה שלנו ולפי האופציה שלנו בחרנו מקומות שבאמת מה שעמד לי מול הפרצוף וגם לו, כי הוא משלם את המחיר בסופו של דבר של הנסיעה, מה שעמד לנו מול הפרצוף היה באמת לאפשר לילדים האלה חופש לפגוש להכיר... תראי, בחינוך ביתי הרבה פעמים, זה נורא עצוב להגיד את זה, אבל לילדים אין את הזכות, את היכולת לבחור את החברים שלהם, זה מה שיש. יש פה שתי משפחות, זה הילדים, אלה החברים שלך, ואני לא, אני לא אוהבת את זה, אני אוהבת לבחור את החברים שלי. למה שהם לא יוכלו לבחור את החברים שלהם? החלטנו שאנחנו נותנים להם את האופציה... יש להם קרוב לעשרים ילדים במרחק הליכה, תבחרו. את לא חייבת להיות חברה של זאת וזאת וזאת, תבחרי לך. זה אחד הדברים שנורא רציתי שיקרה ופה קורה (נעמי, ריאיון).

נעמי הזכירה בדבריה 20 ילדים במרחק הליכה, וכיוונה בכך לכל הילדים של השכנות שלה ולא רק לילדים בני אותו גיל, כך שעם הרחבת מושג החברה אל מעבר לקבוצת השווים, יש מספר רב של אפשרויות בחירה לחברה. השקעה בחברה קשורה גם במצבו החברתי של הילד, ויכולה להשתנות מילד לילד באותה משפחה. צביה, אם לשלושה בנים בגילים קרובים, סיפרה שהיא מגבילה את שעות החברה של ילדיה לשעות מסוימות אחר הצהריים ובבוקר, ולא תמיד מאפשרת לחברים להגיע. לדבריה יש לילדיה חברים רבים, ובשל סמיכות הגילים הם בעצמם חברה. לעומת זאת היא משקיעה במציאת חברה עבור ביתה הקטנה, שנשארת מעט בודדה :

הבת עכשיו רוצה יותר חברות, אז אני מזמינה לה. כל הזמן אני מזמינה כל הבנות בגיל שלה לבוא לשחק איתה. אנחנו הולכים לתהילים של הבנות. כן, היא העיקר. כאילו הבנים, זה שלוש בנים זה המון בנים (צביה, ריאיון).

מפגשי חינוך ביתי

מטבע הדברים, הנושא החברתי דורש מאמץ גדול יותר מאימהות בחינוך ביתי, בהשוואה לאימהות בחינוך הפורמלי. מכיוון שלרוב המשפחות יש יותר מילד אחד, וכן לאור ההבדלים מבחינת הצרכים החברתיים בגילים השונים וההבדלים בין המינים, נראה כי מדובר בהשקעה משמעותית במציאת חברה. סביר להניח שחשיבות הנושא היא אחת הסיבות העיקריות להיווצרות מפגשי חינוך ביתי רבים ומגוונים, אך לא לכל האימהות יש כוח ללכת ולא כולן מצליחות להשתלב בכל מפגש.

מפגשי חינוך ביתי מתקיימים בכל הארץ במקומות שונים ומגוונים: בבתי המשפחות, בטבע (פארקים או נחלים), במוזיאונים (למשל מוזיאון המדע בירושלים), סביב חוגים (כשהילדים הבוגרים משתתפים בחוג והמשפחות נמצאות עם הקטנים בפרק הסמוך) או סביב סיורים קבועים ("סיורי רביעי" באזור המרכז הוא אחד המפגשים הוותיקים המתקיים בקביעות זה למעלה מעשר שנים פעם בשבוע בימי רביעי, ובכל פעם מטיילים במקום אחר). המפגשים מתקיימים לרוב פעם בשבוע או בשבועיים, והמשפחות – חלקן משתתפות בקביעות במפגש שבועי אחד, חלקן משתתפות במספר מפגשים וחלקן משתתפות בתדירות נמוכה או לא משתתפות כלל. מבחינת הגיל – יש מפגשים שאליהם מגיעים רק עם ילדים קטנים, ויש מפגשים עם ילדים בוגרים יותר. כמו כן יש מפגשים סגורים שנבנו סביב קבוצה קבועה של משפחות חינוך ביתי שאיננה מעוניינת לפתוח את שעריה לכול, ויש מפגשים פתוחים שכל משפחה בחינוך ביתי יכולה להגיע אליהם. המפגשים סובבים סביב הילדים, אולם מספקים חברה וקהילה גם לאימהות. יש אימהות שיבואו למפגש רק למען הילד, ויש אימהות שמפגשי החינוך הביתי מספקים חברה גם, ואולי בעיקר, עבורן. רעות (שם בדוי) מתארת את הקושי ביצירת קבוצה מגובשת ואת החיפוש אחר חברה מתאימה. זהו חיפוש לא קל ולא קצר, שבסיומו נמצאת חברה גם לילדים וגם לה. נראה שהנושא החברתי הוא המשמעותי יותר בעיניה, שכן עם מציאת חברה גם הלבטים מסתיימים.

בהתחלה כל שנה זה היה התלבטות ואחר כך באמת בכיתה א' זו הייתה התלבטות גדולה. אבל אממ, כאילו גם שמרום היה קטן היינו הולכים להמון מפגשים וממש לא התחברנו, לא למשפחות לא לילדים, לא אני ולא הוא, עד שהכרנו משפחה מסוימת אחת עם ילדים בגילאים דומים שהיה חיבור נורא נורא חזק. בעצם הם היו סוג של עוגן בשבילנו... ואז כאילו היינו מבליים המון המון ביחד, ולאט לאט התגבשנו לקבוצה יותר ויותר גדולה, שארגנו חוגים לילדים ביחד וחגים. ואז בעצם ההתלבטויות מאוד מאוד ירדו, כי כבר הם נהיו קבוצה של ילדים שהיה ברור שיש להם חברה שטוב להם ביחד. זהו אז עכשיו כבר אין לי התלבטויות. (רעות, ריאיון).

חלק מהאימהות סבורות שלא חייב להתקיים קשר בין חינוך ביתי לקהילת חינוך ביתי: חנה לא ראתה צורך במפגשי חינוך ביתי או בקהילת חינוך ביתי כדי להיות בחינוך ביתי. היא הרגישה שהמפגשים מכבידים עליה והחליטה לפרוש מהם למרות הביקורת שספגה על כך מחברותיה. אמנם נראה מדבריה כי המפגש החברתי היה חשוב לילדיה, אבל המפגשים הכבידו עליה מאוד והיא החליטה להקשיב לצרכיה ולרצונותיה ולוותר על המפגשים. נראה אם כן שגם בחינוך הביתי אין ויתור על צרכי האם ויש ניסיון לשלב בין רצונות הילד לצורכי האם. במקרה של רעות החיפוש היה אחר חברה וקהילה גם לילדים וגם לאם, ואילו במקרה של חנה יש ויתור על מפגשים שהכבידו על האם. בשני המקרים אין התעלמות מצורכי האם או הילדים, אלא יש ניסיון לשלב ביניהם.

הייתה תקופה שהלכנו בהיריון שלה, ואז כשהיא נולדה אני הרגשתי שאני לא יכולה לעשות את זה יותר. היא נולדה והיו הרבה, כאילו היא נולדה עם שפה שסועה והיה עניין עם הרגליים ... וגל עוד היה בן שנתיים, וקצת הרגשתי שאני לא מצליחה להתאפס על הבית והם כל הזמן רוצים חברים והחברים שלהם במרחק נסיעה ... זה לא בשבילי היום שלם הזה בחוץ עם הילדים. הרגשתי שאני מתפזרת, היה לי נורא נורא קשה. הם נורא כעסו עלי אז החברות, מה אני עושה אמרו לי (חנה, ריאיון).

ההשתתפות במפגשים איננה פשוטה. לעיתים החיבור בין המשתתפים אינו עולה יפה, לעיתים הדבר כרוך בנסיעה ארוכה, ולעיתים באירוח המפגש. במקרים מסוימים הכבידו המפגשים מסיבות אחרות, כמו במקרה של חנה שתיארה עומס מאוד גדול בחייה, שהמפגשים רק הוסיפו עליו. עם זאת, מעבר לחשיבות שהאימהות רואות במפגש עבור ילדיהן, הוא חשוב ומשמעותי גם עבורן באשר הוא מספק להן חברה. שמחה תיארה זמנים שבהם ויתרה על המפגש בשל המרחק, ואת החסר שנוצר אצלם לנוכח חינוך מהבית ללא מפגש סביבו. לדבריה, ההחלטה לקיים את המפגש בביתה נבע מתוך הבנת החשיבות של המפגש ומתוך בחירה באופציה שהיא אולי נוחה יותר מבחינתה. אמנם גם נסיעה ארוכה וגם אירוח יכולים להכביד, אך נראה שאירוח עדיף בעיניה על פני נסיעות ארוכות.

זה מאוד מאוד חשוב, כשעברנו ל(שם מקום) עוד לא הייתה פה קבוצה, עוד המפגשים היו ב(שם מקום) ואני הפסקתי לנסוע לראש פינה, זה היה גדול עלי, ובאמת היה מאוד חסר. בגלל זה גם אמרתי לך שמבחינת רווח והפסד, אפילו שלפעמים קשה שהמפגש פה כל יום חמישי וזה, זה מאוד חשוב ומאוד שווה וכדאי (שמחה, ריאיון).

הצדדים השליליים של מפגשי החינוך הביתי

מפגשי החינוך הביתי עשויים לכלול גם אלמנטים שליליים. אחד הפורומים שניתחתי במסגרת המחקר נקרא "הצד האפל של מפגשי חינוך ביתי", ותכליתו לעסוק בצדדים

הפחות נעימים הקיימים במפגשים. פורום זה הנו פורום ארוך מאוד ותיעודו מתפרס על פני 310 עמודים. תחילתו בשנת 2005 והוא נמשך עד ספטמבר 2014. שלושה חלקים עיקריים בפורום. בחלק הראשון, משנת 2005 כותבת אישה בשם "קצף" על מפגשי חינוך ביתי עם אנשים נצלנים שמגיעים למפגש אך אינם תורמים דבר מעצמם אלא רק לוקחים (לא מסדרים, לא מטפלים בילדים שלהם וכדומה). לאורך הדיון היא מתלבטת מה לעשות ואיך להגיב להם, אך הדיון מסתיים ללא פתרון: היא כתבה שתעדכן מה קרה, ונעלמה.

החלק השני התחיל בשנת 2009, והוא עוסק בשאלה האם ראוי שיתקיימו מפגשים סגורים המיועדים רק לאנשים מסוימים ולא לכלל המחנכים. מהדיון עולה כי מדובר בדיון מעשי ולא תיאורטי, וכי במקביל למפגשי חינוך ביתי פתוחים יש גם מפגשים סגורים. המצב בעייתי יותר באזורים שבהם אין עוד אפשרויות מלבד המפגש הסגור.

החלק השלישי הוא רובו של הפורום. הכותבת המרכזית מספרת שנודתה ממפגשי חינוך ביתי באזור מגוריה עקב סכסוך שהיה לה עם חלק מנשות הקבוצה. מכתבתה נראה שהיא מחפשת אוזן קשבת, אמפתיה, ואולי גם נקמה בפרסום מעשיהם של אלה שפגעו בה. הדיון ארוך מאוד וחלקו הגדול חוזר על עצמו ועוסק בפרטי הסכסוך וביחסים בתוך הקבוצה, נושאים שאינם רלוונטיים למחקר. ההתמקדות שלי הייתה בסיפורים ובחוויות על מפגשי חינוך ביתי ובקשיים שתוארו, כגון תיאור המפגשים בחלק השני ובדידות בחלק השלישי.

בדידות בחינוך הביתי

החינוך הביתי עלול להביא את הילדים ואת אימותיהם לידי בדידות. ילדי החינוך הביתי אינם הולכים לבית הספר, וכך נמנעת מהם האפשרות להכיר ילדים בני גילם. הם אמנם יכולים לפגוש ילדים בני גילם במסגרת חוגים אחר הצהריים, במקומות מפגש אחרים או במסגרת מפגשי חינוך ביתי, אך לשם כך נדרש מאמץ מיוחד כפי שתואר לעיל. החינוך הביתי גורם גם לבדידות האם שנמצאת רוב הזמן עם ילדיה. אימהות בחינוך ביתי בחברה המערבית מגדלות את ילדיהן בעצמן, בשונה מהחברה השבטית שבה כולם גרים יחד ומטפלים בילדים בצוותא. מצב זה עלול לגרום לתחושת בדידות של האימהות, גם במובן הפיזי של שהייה ללא חברת מבוגרים וגם במובן הרעיוני של הליכה נגד הזרם. מפגשי חינוך ביתי עשויים לפתור את שתי הבעיות הללו בשל ההימצאות בחברת נשים שגם הן אימהות בחינוך ביתי ויכולות לספק תמיכה חברתית ורעיונית.

ואולם, אף שלא מעט מפגשים מעין אלו מתקיימים ברחבי הארץ, לא תמיד קל להצטרף אליהם: חלקם מפגשים סגורים וחלקם פתוחים. אמנם כל משפחה יכולה להצטרף למפגשים הפתוחים, אך כאמור לא כל משפחה מוצאת את עצמה בתוכם. יש

מקומות בארץ שבהם קיים מגוון רחב של מפגשים פתוחים, ויש מקומות שבהם מפגשים אלו לא מאריכים ימים. שרון, אם בחינוך ביתי בתקופה שבה נכתבו הדברים, חושבת שיש אחריות וערבות הדדית בין חברי הקהילה. היא מתנגדת לקיומן של קבוצות סגורות, ושואפת לכך שתהיה קהילה שתאחד את כל אנשי החינוך הביתי. היא מצידה משתדלת להכיל את כולם במפגשים שנערכים בביתה על אף המחיר האישי שהיא משלמת.

יש לי תחושה חזקה של מחויבות כלפי אימהות שבחרו בדרך הזו של חינוך ביתי, שנותנת בידיהן את האחריות הבלעדית לקיום קשרים חברתיים אצל ילדיהן.

אני לא יכולה לדמיין מצב שבו הייתי אומרת לאימא כלשהי לא להגיע לקבוצה שלנו, גם בתקופה הארוכה בה המפגשים התקיימו אצלי בבית והייתה מצוקת מקום, גם כאשר גילאי הילדים לא התאימו לילדים שאצלנו, וגם כאשר נראה לי שאורח חייה של אותה אימא מאוד שונה משלנו. לכל היותר הסברתי לה על המגבלות אצלנו ושיתפתי אותה בידע אודות קבוצות אחרות שאולי מתאימות יותר, אבל תמיד סיימתי באמירה שאם היא לא תמצא מקום מתאים יותר, היא מוזמנת לנסות (שרון ס, פורום "הצד האפל של מפגשי חינוך ביתי", תאריך: 27.04.09).

בפוסט שפרסמה מאוחר יותר תיארה שרון את החיפוש שלה אחר קהילה גדולה ומכילה ואת האכזבה שלה ושל נשים אחרות מכך שלא נוצרה קהילה. מהפוסט שהובא לעיל ומפוסטים אחרים שפרסמה נראה כי הסיבה לכך שלא נוצרה קהילה אחת גדולה ופתוחה שמכילה את כולם, קשורה קשר ישיר לעובדת הימצאותן של קבוצות סגורות של חינוך ביתי באזור.

אנחנו בחינוך ביתי רק 3 שנים. הכרתי הרבה מאוד משפחות חינוך ביתי מהאזור. ביקרתי בדי הרבה פעילויות של קבוצות שונות, הצעתי, יזמתי, ניסיתי לגשר על פערים, ודי התייאשתי. נכנסתי לחינוך הביתי בהרגשה שאני מגיעה לקהילה, אולי בגלל התחושה המשפחתית באתר הזה, ומצאתי קשיים עצומים בתקשורת בין אנשים, המון חוסר סובלנות.

הייתי חושבת שאולי זו אני, אבל אני מכירה הרבה משפחות ש"נכוו" בקשרים עם קבוצות אחרות באזור הזה ועזבו אותן בתחושה של פגיעה (אפילו קראנו לקבוצה שלנו בשלב מסוים "קבוצת נפגעי חינוך ביתי", כי לכל מי שהגיע אליה היו התנסויות לא נעימות כאלה).

יש שני מפגשי חינוך ביתי פתוחים באזור - בפארק ר"ג ובפארק כפ"ס. לא מגיעים אליהם בכלל אנשים מהקבוצות ה"סגורות", למרות שהיו אנשים שניסו ליזום מפגשים משותפים (שרון ס, פורום "הצד האפל של מפגשי חינוך ביתי", תאריך: 28.04.09).

הקושי איננו רק ביצירת קבוצה גדולה, פתוחה ומכילה. לעיתים נוצרת קהילה משמעותית ומאוחדת שיש בה שיתוף פעולה וקהילתיות, אך המפגשים דועכים בשל

התחלופה הגבוהה בחינוך הביתי והמעבר אל מסגרות חינוכיות פורמליות. הכותבת מתארת מפגשי חינוך ביתי מוצלחים שהסתיימו בשלב מסוים בשל נשירה גבוהה של ילדי חינוך ביתי. נשירה כזו מתרחשת באופן טבעי ככל שהגיל עולה:

רוצה לשתף בקבוצה שהיתה לנו שנה שעברה, שהיתה מוצלחת ביותר ואולי חבר'ה מפה יאמצו את הרעיון.

היינו 6 אימהות ונפגשנו פעמיים בשבוע, פעם אחת בבית ופעם בחוץ (ים/פארק/פינת חי/בריכה...). למפגשים בבתים היה סבב קבוע בו כל פעם מישהי אחרת ארחה את שאר הילדים (והאימהות) האימא המארחת היתה אחראית על פעילות כלשהי (סיפור/יצירה/הצגה) + ארוחת עשר (פירות) וארוחת צוהריים ל כ ו ל ס. אני מניחה שזה נשמע הרבה, אבל בפועל זה עבד מצוין! היתה כימיה נהדרת בין הילדים ובין האימהות (בהמשך גם האבות הכירו והיינו יוצאים לפעילויות נוספות, טיולים משותפים וכו'). השנה היתה נהדרת ומאוד מאוד נהננו, חבל שהשנה רוב הילדים נכנסו למסגרות ולא הצלחנו לשחזר את המפגשים האלה בקבוצה חדשה (דניאל של מורן וענבר, פורום: "הצד האפל של מפגשי חינוך ביתי", תאריך: 03.03.09).

גם "לילה טוב" מספרת על מפגשי חינוך ביתי מוצלחים. היא מתארת את ההתנהלות במפגש שהתקיים בביתה ואת התנאים שאפשרו לו להצליח:

אני רוצה לשתף בניסיון חדש שיש לנו באחד המפגשים. זה מפגש מאוד גדול מבחינת מספר ומגוון משתתפים, שנערך פעם בשבועיים ביער.

לפני כמה פגישות החלטנו שבמקום שכל אחת תכין ותביא אוכל מהבית ותאכל עם משפחתה או תחלוק, כפי שהיה עד אז וכפי שנהוג ברוב המפגשים, נכין ביחד פוייקים שנבשל במדורה, סלט ואורז.

אז קודם כל, זאת חוויה מאוד מיוחדת וחזקה ומגבשת בעיני, וגם כמובן מהנה וטעימה. יש בין המשתתפים טבעונים ושומרי כשרות ואוכלי כול, ובכל זאת מצליחים להתנהל רוב הזמן בלי לדרוך זה על זה..

אבל כמובן שיש גם כל מיני עניינים, ולקח זמן עד שהתגבש התפריט המתאים, עד שהבנו את הכמויות המתאימות, עד שמצאנו פתרון למחסור בפויקה וכד'.

היה מקרה אחד שבו מישהי העירה לאחרת על כמויות אוכל שלקחה.

אני שמחה לומר שהעניין נעצר בזה, ולא גלשנו לאווירה כללית של חשבונאות נוסח מי הביא מה, מי עשה מה ומי לקח מה.

העניין מתנהל וכל אחד תורם ולוקח כראות עיניו ובסה"כ רוב הזמן כולם מרוצים. (לילה טוב, פורום: "הצד האפל של מפגשי חינוך ביתי", תאריך: 03.03.09).

במפגשי החינוך הביתי יש אפוא אפשרות ליצירת קשרים חברתיים גם לילדים וגם לאימותיהם כפי שתיארנו, אך ההבדל העיקרי בין מסגרת החינוך הביתי למסגרת הבית ספרית, הוא במאמץ שההורים צריכים להשקיע כדי ליצור מפגשים כאלה. "תבשיל קדרה" מתארת את התהליך שעברה בחיפושיה אחר חברה לה ולילדיה במהלך 7 שנים:

אני מסתובבת בין קבוצות שונות ובין גלגולים שונים של אותה קבוצה בערך 7 שנים.

התחלתי כשהגדולים שלי היו בני שנה וחצי.

אז היו בסביבה שלי עוד 3 משפחות חנ"ב. שלוש. זהו.

זה כל מה שהיה, ואיתם נפגשנו פעם בשבוע.

לאט לאט הצטרפו עוד משפחות - משפחות עברו דירה לסביבה שלנו, נולדו עוד ילדים, עוד משפחות החליטו לחנך בבית. חלק "נשרו" - היו משפחות שעזבו כשהילדים התחילו ללכת לבי"ס, ואפילו כאלה חזרו ברבות השנים.

היתה תקופה ארוכה בה הייתי נפגשת עם חברה במרחק שעה נסיעה ממני (שעה עם תאומים בני שנתיים-שלוש, ועם בטן, ועם אחותם התינוקת). פעם בשבועיים נסעת אליה, ופעם בשבועיים היא אלי.

בהמשך היו עוד מפגשים באזור שלה, והייתי נוסעת גם מעל לשעה. שם, אגב, התפתחה חברות [בין קבוצת משפחות] שהתגלגלה למפגשים שלא פורסמו.

החל מאביב 2003 היו בסביבה שלי מפגשים כמעט באופן קבוע: בקיץ נחל, אח"כ בחורף במועדון נוער של אחד היישובים, אח"כ בקיץ שוב בנחל, אח"כ ביישוב אחר.

מפגשים אלה כללו ביו 10 ל 5 משפחות, תלוי בתקופה.

בשנה שעברה ילד אחד (ילד! את קולטת איך דברים קורים?), עם אימא שאוהבת לעזור לילדיה לבצע, יזם מפגשים. למה? הוא רצה לעשות חוג לילדים. היתה היענות של שאר האימהות (החוגים הפסיקו תוך שבועיים-שלושה), והנה אנחנו היום עם 10-20 משפחות, מפגש אזורי שבועי יציב + מפגש פתוח (עם פעילות מוגדרת) פעם נוספת בשבוע + סיורים וטיולים מדי פעם. (תבשיל קדרה, פורום: "הצד האפל של מפגשי חינוך ביתי", תאריך: 28.04.09).

כאמור, החלק השלישי והארוך ביותר בדף הפורום התמקד בחוויותיה של אם בחינוך ביתי שנודתה מקהילתה ונמנע ממנה להשתתף במפגשים עקב התנגדות חלק מהמשפחות. אם זו, המכנה את עצמה בפרסומים שונים "אקו", או "סולו", תיארה את הנידוי החברתי שחוותה: היא הוצאה מרשימת התפוצה ולא הוזמנה לפעילויות כגון חוג בוקר, מפגשי ערב למבוגרים, מסיבת לג בעומר וכדומה. היא סיפרה על הקושי להישאר בבית יום אחר יום, שכן לקראת הצוהריים הילדים מתחילים "להתחרפן", אלא אם מגיעים אורחים. התגובות שהיא קיבלה נעו בין אמפתיה והצעת עזרה ובין ביקורת על

התנהלותה התוקפנית. חלק מהתגובות היו סיפורים של נשים שחוו אף הן נידוי בעבר. הכותבת העלתה תהייה לגבי החינוך הביתי והתלות שהוא יוצר, שכן הילדים תלויים בהוריהם לשם קיומם של קשרים חברתיים.

אתן לא חושבות שזה בעייתי מאוד, בלשון המעטה, שהחיים החברתיים של הילדים שלנו, כל החיים החברתיים שלהם, קמים ונופלים בגלל ההורים שלהם? אני אסביר למה אני מתכוונת.

הבת שלי, עוד לא בגיל חינוך חובה אך קרובה מאוד, ילדה מאוד חברותית. אני משתדלת להפגיש אותה כמה שיותר, אבל אנחנו גרים ביישוב קטן שיש בו 2-3 משפחות בחינוך ביתי. אחת מהאימהות האלה החליטה שהיא לא מזמינה אותנו יותר למפגשים שהיא מארגנת, בלי שום מריבה. לפתע פתאום מספר המפגשים שלנו ירד ב-90%. אז ארגנו מפגשים משלנו, אבל פתאום החברים שהיא נפגשה איתם כמעט כל יום נעלמו מהרדאר לחלוטין.

אני לא יכולה שלא לחשוב שאם היא היתה בגן זה לא היה קורה - כי בכל מקרה היא היתה הולכת לגן, ונפגשת עם החברים שלה. ודוגמה נוספת: לי אין כוחות ללכת למפגשים רחוקים מאוד, וזה גם משפיע על חיי החברה שלה. בקיצור - היחסים שלי עם הורים אחרים, או הסבלנות שיש לי להשקיע במפגשים - משפיעים על עולמה של בתי בצורה מאוד קיצונית.

אני לא בטוחה שזה טוב. (אלמונית בחינוך ביתי, פורום: "הצד האפל של מפגשי חינוך ביתי", תאריך: 17.04.10).

החרם המתואר הופנה כלפיי האם ולא הילדים, אך בשל המבנה החברתי בחינוך הביתי הוא השפיע ישירות על הילדים. זהו אולי אחד ההבדלים שבין חינוך ביתי למסגרות הפורמליות: בעוד שבחינוך הביתי האם וילדיה מתפקדים כיחידה אחת, במשפחות הרגילות אין קשר ישיר בין המצב החברתי של הילד למצבה החברתי של אימו.

דיון ומסקנות

אחת הביקורות על החינוך הביתי קשורה לאחריות חברתית. הורי החינוך הביתי מציבים את האינדיבידואליזם בראש סולם הערכים, ומעדיפים אותו על פני ערכים כמו אחריות ושותפות חברתית. במקום להילחם בניכור הפושה בחברה, ההורים מעדיפים להסתגר בתוך ביתם ולבנות להם וילדיהם עולם אוטופי משלהם (Apple, 2001).

בתגובה לביקורת טען אבירם (1999) כי המערכת החינוכית מייצרת בעצמה היררכיה חברתית, ולכן האשמת החינוך הביתי בכך היא בריחה מהתמודדות עם חסרונותיה של המערכת. לדעתו, תנועת החינוך הביתי חיובית ביסודה, והיא מאתגרת בעצם נוכחותה את המערכת החינוכית ומחייבת אותה להשתפר. הבחירה בחינוך הביתי

היא אמירה נוקבת ביותר כנגד המערכת החינוכית. בחירה זו עלולה אולי לפגוע במערכת, שמפסידה תלמידים איכותיים, אולם היא עשויה לאתגר את המערכת ולאליץ אותה להשתפר, כפי שקורה לעיתים בתחרות בין חברות בשוק החופשי. כמו כן, מכיוון שהבחירה בחינוך הביתי שולית ולא משמעותית מבחינה כמותית, הפגיעה במערכת החינוך הציבורית היא מזערית. בעידן של הפרטה שבו מוקמים יותר ויותר מוסדות חינוך פרטיים בכל המגזרים, הבחירה בחינוך הביתי היא בחירה באפשרות אחת מני רבות של התנתקות מהמערכת הציבורית.

פיתוח כישורים חברתיים בחינוך הביתי

ביקורת אחרת כנגד החינוך הביתי הייתה שהילדים גדלים מנותקים מחברה, ולכן הם בעלי יכולת חברתית פגומה. בתגובה טענו הורים בחינוך ביתי כי חיי החברה בבית הספר שליליים, וכי הקשרים החברתיים שנוצרים בו טובים פחות מקשרים הנוצרים מחוץ למערכת החינוך (אדרי, 2017). כפי שהראיתי בסקירה, מחקרים מראים שכישוריהם של ילדי החינוך הביתי אינם נופלים מכישוריהם של ילדי בית הספר, ולעיתים אף עולים עליהם (Kunzman & Gaither, 2013; Medlin, 2000). במחקר זה אמנם לא נבחנה היכולת החברתית של הילדים, אבל מתיאורי האימהות אפשר לראות שלפחות בחלק מן המשפחות קיימת השקעה רבה בנושא החברתי. מקיומם של מפגשי חינוך ביתי רבים בכל רחבי הארץ אפשר להבין שמדובר בתופעה שהולכת ומתרחבת, ומשפחות רבות משקיעות זמן, כסף ונוחות כדי לספק סביבה חברתית לילדיהן.

אחד הנושאים שעלו מן הממצאים הוא הגדרת החברתיות. מן הנתונים עולה שלא רק חברת השווים נחשבת 'חברה' בעיני האימהות, אלא גם ילדים בגילים אחרים וגם המשפחה. תפישה זו, שמרחיבה את הגדרת החברתיות, איננה רק ברירת המחדל של אימהות בחינוך ביתי, שמשלימות בלית ברירה עם המציאות שנכפתה עליהם לנוכח האפשרויות החברתיות המוגבלות של החינוך הביתי. ההוגה והמתנדך דן לסרי (2004) טען שאין הצדקה למידור החד-גילי. ילד צריך להיות עם ילדים שהוא אוהב, בלי קשר לגילם. החינוך בבית הספר יוצר הפרדה בין שכבות הגיל השונות וגורם לניתוק מהמציאות ומרצף החיים הנורמטיבי. ילד שגדל בחברה רב-גילית מכיר מקרוב ומבין טוב יותר את המבוגרים החיים סביבו, ועולמו איננו מנותק מעולמם. דווקא השהייה בחברת המבוגרים, ולא בנפרד ממנה, עשויה לאפשר היכרות מעמיקה והכנה טובה יותר לחיים.

בדידות בחינוך הביתי

המקרה שהובא בפרק הממצאים עסק בחרם כלפי אם בחינוך ביתי, אולם מקרים כאלה יכולים לקרות גם בחברה הכללית. הקושי להשתלב חברתית, הבדידות או אפילו מקרים של חרם ונידוי, אינם אופייניים לחינוך הביתי דווקא. גם בבית הספר ישנם מקרים של נידוי והחרמה של ילדים, שלעתים נותרים בשוליים ומתקשים להשתלב בחברה. עם זאת, החינוך הביתי יוצר מצב חברתי מורכב יותר בשל מיעוט המחנכים מן הבית, והעובדה שהילדים נמצאים רוב הזמן ביחד עם אימהותיהן. בחינוך הביתי אימהות עשויות ללכת למפגש חברתי בשל הצורך של ילדיהם במפגש כזה, גם אם הן לא מוצאות שם חברה עבורן (כפי שתואר בפורום), וגם הילדים תלויים בהוריהם לצורך יצירת קשרים חברתיים. מצד שני מצב שבו ילד מבודד לחלוטין בחברת בני גילו רוב שעות היום בלי שהוריו ידעו על כך (ויוכלו להושיט לו סעד), כמעט בלתי אפשרי בחינוך הביתי.

בחברות הפרימיטיביות שהייה עם הילדים נעשית במסגרת המשפחה המורחבת, וכך האם לא נמצאת לבדה עם הילדים במשך היום. החברה המערבית, לעומת זאת, מורכבת מיחידות קטנות של משפחות גרעיניות, וכך אישה שמעוניינת לגדל בעצמה את ילדיה עלולה למצוא את עצמה בבידוד חברתי, ללא בן זוג, שנמצא בעבודה, ללא חברות וללא המשפחה המורחבת (לידלוף, 1998).

לסיכום, הנושא החברתי מורכב אפוא הרבה יותר בחברת החינוך הביתי מסיבות שונות שהוזכרו בחלק הדיון. אימהות בחינוך ביתי אינן יוצאות לעבודה, אלא נמצאות רוב הזמן עם ילדיהן בביתן. הואיל ומודל זה אינו שכיח, הן נאלצות להתאמץ כדי ליצור קשרים חברתיים להן ולילדיהן, ליזום מפגשים ולהשתתף בהם, ולעיתים אף לנסוע מרחקים ארוכים או לארח מפגשים בביתן, ובמקרים מסוימים אף לעבור דירה כדי לגור בסמיכות לקהילת חינוך ביתי. מגבלת המחקר היא בהצגת הנושא החברתי מנקודת המבט של האימהות בלבד. ראוי היה להצליב נקודת מבט זו עם נקודת המבט של האבות או עם תצפיות על הילדים במחקר המשך עתידי.

רשימה ביבליוגרפית

- אבוהב, א' ומלצר-גבע, מ'. (2013). החוצה לעולם ופנימה לעצמי : הוראת מחקר איכותני בהכשרה לחינוך. בתוך : א' חזן ולי' נוטוב (עורכות), הוראת מחקר איכותני : אתגרים, עקרונות, יישום (53-80). תל אביב : מכון מופ"ת.
- אבירם, ר'. (1999). לנווט בסערה : חינוך בדמוקרטיה פוסטמודרנית. תל אביב : מסדה.
- אדרי, א'. (2010). חינוך ביתי בישראל : הישגים לימודיים וכישורים חברתיים של ילדי חינוך ביתי בהשוואה לילדי בית ספר. חיבור לשם קבלת תואר מ.א. אוניברסיטת בר אילן.
- אדרי, א'. (2016). חוויות החינוך הביתי של אימהות בחינוך ביתי. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. אוניברסיטת בן גוריון.
- אדרי, א'. (2017). חינוך ביתי מנקודת מבט של אימהות שילדיהן לומדים בחינוך ביתי. במעגלי חינוך, 7 : 87-99.
- דגני הלר, ח'. (2007). חינוך ביתי בישראל – שיח של התנגדות. בתוך : פי פרי (עורכת). חינוך בחברה רבת תרבויות : פלורליזם ונקודות מפגש בין שסעים תרבותיים (235-258). ירושלים : כרמל.
- דטל, ל'. (2018). לומדים ללמוד לבד : עלייה של 1,000% במספר התלמידים בחינוך הביתי בעשור. דה מרקר, 9.
- דרגיש, ר' וצבר בן-יהושע, נ'. (2016). הרמנויטיקה ומחקר הרמנויטי. בתוך : נ' צבר בן-יהושע (עורכת), מסורות וזרמים במחקר האיכותי (66-85). לוד : דביר.
- הכנסת, מרכז המחקר והמידע. (2007). חינוך ביתי. ירושלים : הכנסת.
- הכנסת, מרכז המחקר והמידע. (2014). חינוך ביתי בישראל. ירושלים : הכנסת.
- לידלוף, ג'. (1998). עקרון הרצף. תל אביב : אלטרנטיבות.
- לסרי, ד'. (2004). מקום לגדול. ראש פינה : באופן טבעי.
- Apple, M.W. (2001). *Education the "right" way: Market, standards, god and inequality*. New York: Routledge.
- Apple, M.W. (2011). Rightist Education and Godly Technology: Cultural Politics, Gender, and the Work of Home Schooling. *Multidisciplinary Journal of Educational Research*, 1(1), 5-33.

- Bobel, C. (2004). When good enough isn't: Mother blame in the continuum concept. *Journal of the Association for Research on Mothering*, 6(2), 68-78.
- Finch, D. (2012). *The experience of homeschool mothers* (Doctoral Dissertation). University of Massachusetts Lowell.
- Gaither, M. (2008). Why homeschooling happened. *Educational Horizons*, 86(4), 226-237.
- Guterman, O. & Neuman, A. (2016a). What makes a social encounter meaningful: The impact of social encounters of homeschooled children on emotional and behavioral problems. *Education and Urban Society*, 1-15.
- Guterman, O. & Neuman, A. (2016b). Schools and emotional and behavioral problems: A comparison of school-going and homeschooled children. *The Journal of Educational Research*, 0(0), 1-8.
- Kunzman, R. & Gaither, M. (2013). Homeschooling: A comprehensive survey of the research. *Other Education*, 2, 4-59.
- Lois, J. (2017). Homeschooling motherhood. In: M. Gaither (Ed.), *The wiley handbook of home education* (186-206). West Sussex, UK : John Wiley & Sons.
- Medlin, R.G. (2000). Home schooling and the question of socialization. *Peabody Journal of Education*, 75(1), 107-123.
- Murphy, J. (2014). The social and educational outcomes of homeschooling. *Sociological Spectrum*, 34, 244-272.
- Polkinghorn, D. E. (2005). Language and meaning: Data collection in qualitative research. *Journal of Counseling Psychology*, 52, 137-145.

Friendship for children in homeschooling

Avishag Edri & Henriette Dahan Kalev

Abstract

One of the most common questions about homeschooling is socialization. Studies conducted in Israel and around the world point to the good social skills of children in homeschooling. In this study, we will examine the attitude towards the socialization of children from the perspective of mothers and their investment in this subject. The findings of the study show that families in homeschooling invest a great deal of effort in finding a company for children. However, the definition of socialization differs from the norm, and includes children who are not members of the equal group.